

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΌΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1947

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ. Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΛΑΤΩΝ Ο ΕΙΔΩΣ*

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

Αυτά τὰ προβλήματα, τὰ βγαλμένα άμεσα από την οργανική εξέλιξη του κλασσικού πολιτισμού και την οργανική του συνέχεια, σχηματίζουν τον όριζοντα, την περιοχή μες την οποία κινείται τὸ πλατωνικό έργο. Αυτά τὰ προβλήματα «παραδίδει» ή οργανική συνέχεια του κλασσικού πολιτισμού στον Πλάτωνα και αυτά αποτελούν τὸ έδαφος που γονιμοποιεί τὸ έργο του.

5. Ο κλασσικός πολιτισμός είναι ὁ πολιτισμός που κατ' έξοχήν μάς υποβάλλει αυτή τή θαυμαστή ιδέα της συνέχειας από γενεά σέ γενεά, αυτή τή μυστηριακή σχέση πατέρα πρὸς γυιό, που σφιχτοδένει σέ μιὰ ζωντανή ένότητα τις γενεές του Αισχύλου, του Περικλή, του Σωκράτη και του Πλάτωνα. Ακόμα και στην εποχή της Παρακμής ή δύναμη και ή ζωντάνια της παράδοσης ήταν τέτοια, ώστε άπ' αυτήν άντλούσαν ύγεια και έμπνευση όλοι οι έξαιρετικοί δημιουργοί, που όλοι τους ζούσαν άπόλυτα μέσα στην εποχή τους. Κι αυτή ή μορφή της συνέχειας είναι φαινόμενο καθαρά δικό μας, για μάς τους άνθρώπους της Εύρώπης. Γιατί δέν πρόκειται για τή στατική συνέχεια της καθαρής Συντήρησης, γι' αυτό τὸ μυστήριο που μάς άποκαλύπτουν τὰ πέτρινα μαθηματικά ή οι άχρονες κάστες των Ίνδιων. Δέν πρόκειται δηλ. για τή αναλλοίωτη επί χιλιάδες χρόνια διατήρηση μιὰς παραδομένης μορφής ζωής, αλλά πρόκειται για μιὰ θαυμαστή λαμπαδηφορία, από γενεά σέ γενεά, για μιὰ συνέχεια που θα μπορούσαμε να την όνομάσουμε «διαλεκτική», με την έγγελιανή σημασία.

Μιὰ πρώτη και άρχική Ένότητα πραγματοποιείται από τή γενεά των Μαραθωνομάχων και εκφράζεται μες τήν Πολιτεία (όπως διαμορφώνεται από τὸ Σόλωνα ως τή διάλυση του Άρειου Πάγου) μέσα στην Αισχύλεια Τραγωδία και από πολλές άπόψεις και μέσα στην προσωπική φιλοσοφία. Όλη ή ιστορία του κλασσικού πολιτισμού είναι ή ιστορία της ανάπτυξης και της διαφοροποίησης της πρωταρχικής αυτής ένότητας από τόν ίδιο τόν έσωτερικό, τόν οργανικό της Νόμο ως τήν τελειωτική της άποσύνθεση. Γιατί τέτοια ήταν ή πληρότητα και ή καθαρή αναγκαιότητα, με την

όποια εξέλιχτηκε ὁ πολιτισμός αυτός ώστε πραγματικά, μπορούσε μέσα στην εποχή του Αισχύλου να δούμε, σαν σέ μαγικό καθρέφτη, όλες τις δυνάμεις που εκκλίνει μέσα της ή κλασσική εποχή και τὸ έμβρυο όλης της εξέλιξής της.

Όπως μέσα στη φύγκα του Bach ένα άρχικό, στοιχειωδώς άπλό θέμα αναπτύσσεται και διαφοροποιείται μέσα σ' όλες τις δυνατές μορφές που έν δυνάμει κλείνει μέσα του, έτσι και μιὰ άνάλογη άρχή πραγματοποιείται από τόν τύπο του κλασσικού πολιτισμού. Θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε ότι αυτό άκριβώς είναι τὸ χαρακτηριστικό της κλασσικής εποχής, ότι ξεκινώντας από μιὰ πρωταρχική Φόρμα, ή καλύτερα από μιὰ άρχική μορφοπλαστική Δύναμη, αυτόδιαφοροποιείται σ' ένα maximum μορφών χρησιμοποιώντας ένα maximum από τὰ έξωτερικά στοιχεία, που ὁ χώρος και ὁ χρόνος της προσφέρουν σαν τυχαίο άκατέργαστο ύλικό. Κανένα έξωτερικό στοιχείο, όσο σημαντικό και άν ήταν, όπως π. χ. ή νίκη στους περσικούς πολέμους ή ή έξάπλωση της Άθηναϊκής Ήγεμονίας, δέν εισχωρούσε στο σώμα του πολιτισμού και δέν γινόταν «δεύτερη φύση» του, προτού γίνει άντικείμενο μιὰς προσεκτικής, ένστικτώδους ή ένσυνείδητης κατεργασίας και μιὰς συστηματικής άφομοίωσης. Έδώ κυριολεκτικά, ή ιστορία non facit saltus. Τήν νίκη της Σαλαμίνας π. χ. ή εὐλάβεια του Αισχύλου τή βλέπει πρώτα και κύρια σαν έκφραση της παντοδυναμίας της Δίκης που τιμωρεί τήν άμετρη «ύβρη» του Ξέρξη και ύστερα σαν τόν καρπό της πάλης του Κυριάρχου Λαού. Κι' έπρεπε να περάση μιὰ όλόκληρη γενεά και να ξευθούν λέφτερες και ν' αναπτυχθούν οργανικά οι πιο βαθιές δυνάμεις του Έλληνισμού και να έπιβληθῆ στην πράξη τὸ άνθρωποκεντρικό νόημα της Δημοκρατίας, για να μπορέση ή εποχή του Περικλή να δῆ τή νίκη στη Σαλαμίνα σαν ένα έργο άποκλειστικά άνθρώπινο και να μπορέση ὁ Σοφοκλής να χύση όλη τή χαρά και όλη τήν περηφάνεια του άνθρώπου για τόν έαυτό του στο νικητήριο σάλπισμα «πολλά τὰ δεινά κουδέν άνθρώπου δεινότερον πέλει». Η κλασσική περίοδος μένει έσαι τὸ πρότυπο ιστορικής εποχής, που ή καταβολή της, τὸ άρχικό της σπέρμα, ήταν τόσο γερό και τόσο βαθειά ριζωμένο, ώστε

* Συνέχεια από τὸ προηγούμενο.

ή δημιουργική δύναμη όπουδήποτε και άν έκδηλώθηκε: στην ένστικτώδη ζωή του Λαού, στην πολιτική, την θρησκευτική, την άφελή ή τη συνειδητή ζωή, παντού εισχώρησε βαθειά και σκέπασε ολοκληρωτικά και κυριαρχικά τό σύνολο της ύπαρξης. Όταν δέ ή δημιουργική αυτή δύναμη άρχισε νά έξασθενίση, νά διασπάζεται, νά χάνη την έπιρροή της πάνω στό σύνολο της κοινωνικής ζωής και νά έντοπίζεται μόνο στό έργο της συνειδητής πρωτοπορείας, όταν ό Άθηνναϊκός πολιτισμός άρχισε νά μήν μπορεί νά κυριαρχή πάνω στην ύλική δύναμη, πού ό ίδιος είχε δημιουργήσει και όταν άχαλίνωτες ξεπολύθηκαν όλες οι άμετρες φυγόκεντρες δυνάμεις, πού έκρυβε μέσα του ό Άθηνναϊκός ήμπεριαλισμός (ό διάλογος Άθηνναίων και Μηλίων στό Θουκυδίδη είναι ή πιό δραματική μαρτυρία της νέας κατάστασης), τότε έχουμε μπροστά μας την πιό άδιαφιλονεικητή ένδειξη της Παρακμής και της Άποσύνθεσης.

Η δημιουργική αυτή δύναμη πού, όπως είπαμε πιό πάνω, οι Έλληνες την έβλεπαν μέ τό δέος νό έπιβαλλόμενο μπρός σέ κάθε αποκάλυψη του δαιμονικού, μεταμόρφωνε σέ ανάγκη και σέ έργο ό,τιδήποτε έξωτερικό τυχαίο στοιχείο συναντούσε και τό άφομοίωνε «μέ καιρό και μέ κόπο» όπως έλεγε ό Σολωμός ¹⁾ ύποτάζοντάς το στό δικό της τό νόημα και στό δικό της τό ρυθμό. Η ίδια διαδικασία δέ δέν γινόταν μόνο πρός τά έξω μά και πρός τά μέσα: όλες οι δυνατότητες και οι προδιαθέσεις, πού ή δημιουργική αυτή δύναμη έβρισκε μέσα της δοσμένες άμεσα από τη φύση σέ χαώδη και άκατέργαστη κατάσταση τις μεταμόρφωνε σέ ζωντανή πειθαρχία, σέ ανάγκη, σέ έργο.

Έτσι ό ίδιος ό τύπος του κλασσικού πολιτισμού μάς φωτίζει και μάς έξηγεί τον τύπο του κλασσικού άνθρώπου. Γιατί αυτό πού όνομάζουμε «κλασσικό ήθος» δέν είναι παρά ή διαδικασία μέ την όποία ό κλασσικός άνθρωπος ύποτάζει, μορφοποιεί και άφομοιώνει όλα τά έξωτερικά δεδομένα ²⁾ πού στον «ρωμαντικό άνθρωπο» π. χ. έμφανίζονται σάν τύχη, άύθαιρεσία, παθητικότητα, άκατέργαστη ύλη. Παρατηρήστε π. χ. τις πλατωνικές ιδέες, πού ή παρουσία τους όργανώνει και συγκροτεί σέ «κόσμο» και σέ «τάξη» τό χαώδες έμπειρικό και ιστορικό ύλικό. Παρατηρήστε στην αίσχύλεια Δικαι-

οσύνη πού διατηρεί, «σώζει» την Ένότητα του κόσμου παρά τον δλεθρο και την καταστροφή των άτομικότητων. Παρατηρήστε και τους Έφήβους της κλασσικής Πλαστικής: ή άτομική τους κίνηση από άύθαιρεσία έχει γίνει ρυθμός, τό στοιχείο του τυχαίου πού βρίσκεται σάν ρίζα κάθε άτομικότητας έχει καταλυθί και ή άτομική τους ύπαρξη δέν ύφίσταται παρά σάν έξατομικευμένη λειτουργία ενός ύπερατομικού και ένιαίου κόσμου νόμων και αξιών πού πάνω τους θεμελιώνεται ή Κοινωνία και ή Φύση. Τό έξωτερικό, τό έμπειρικό, τό τυχαίο, τό άύθαιρετο είναι για τους Έλληνες «άπειρον», στοιχείο άρνητικό, άμορφο και χαώδες. Τό ήθος του κλασσικού άνθρώπου δέν πραγματοποιείται παρά σάν μία διαρκής λειτουργία άπομάκρυνσης του τυχαίου, μορφοποίησης του άκατέργαστου και ύπερνίκησης του άτομικού και του άύθαιρετου.

6. Άν κατορθώσουμε νά άντικρούσουμε τό «κλασσικό ήθος», όχι σάν άφηρημένο ιδεατοτυπικό σχήμα, αλλά σάν μία ζωντανή ιστορική πραγματικότητα, τότε θάχουμε και τό κλειδί για την κατανόηση αυτής της ειδικής μορφής συνέχειας, πού παρουσιάζει ή ιστορία του 5ου αιώνα. Κι έδω χρειάζεται νά έφοδιαστούμε μέ ώρισμένες βασικές Έλληνικές άπόψεις και ιδέες. Συνέχεια για τους Έλληνες δέν σημαίνει τίποτε άλλο παρά διατήρηση μιας άδιάλειπτα διαφοροποιούμενης Ένότητας. Αύτός ό όρισμός έκφράζει την άπόλυτα καταφατική και ένεργητική στάση του Έλληνα άπέναντι στην Ιστορία.

Άς προσπαθήσουμε ν' αναπλάσουμε αυτή την πρωταρχική έκδήλωση κάθε γεννωμένου πολιτισμού, αυτή τη μυστική ιδέα τη γεμάτη από βάθη της λαϊκής ψυχής και πού μ' αυτήν κάθε πολιτισμός στά πρώτα του σμιτήματα έκφράζει τό πεπρωμένο του, τη μυστική εικόνα του έαυτού του. Στις Ίνδιες, ή θλίψη, ή όδύνη και ή άηδία πού γεννάει τό θέαμα της αιωνίας και μάταιης πάλης, πού γίνεται ανάμεσα στις άτομικότητες και πού καταλήγει στό Μηδέν, στό θάνατο, μέ λίγα λόγια, τό θέαμα του «ιστορικού γίνεσθαι» γέννησε μία καθαρά άρνητική στάση άπέναντι στην Ιστορία, άπέναντι στό γίνεσθαι και την άλλαγή. Η επί χιλιάδες χρόνια αναλλοίωτη διατήρηση του συστήματος των καστών, όπου μέσα του άποστεώθηκε όλο τό «ιστορικό γίνεσθαι» και ή ένδική Φιλοσοφία της Φυγής, της Έπιστροφής πίσω σέ κάποια αιώνια άδιαφοροποίητη Παγκόσμια Ένότητα μέσα στην όποία έξαφανίζεται ή άτομική ψυχή... είναι οι δυό πιό τυπικές έκδηλώσεις της άρνητικής αυτής στάσης.

Άντίθετα οι Έλληνες από τά πρώτα τους βήματα είδαν σάν κάτι όλότελα θετικό τό γεγονός της διαφοροποίησης, του κατατεμαχισμού σέ άτομικότητες, του γίνεσθαι και της φθοράς. Ο άνθρωπος σάν άτομικότητα δέν είναι κλειστή μονάδα δίχως παράθυρα, χαμένη μέσ την παγερή της άπομό-

1. Πρβλ. τη γνήσια κλασσική άποψη του Σολωμού. «Η δύσκολια πού αισθάνεται ό μεγάλος συγγραφέας δέν στέκει στό νά δείξη φαντασίτ και πάθος, αλλά στό νά ύποτάξη τά δυό αυτά πράγματα μέ καιρό και μέ κόπο εις τό νόημα της τέχνης». Είναι χαρακτηριστική ή χρησιμοποίηση της κλασσικής ιδέας του καιρού μέ την έννοια της σωστής σύμπτωσης τύχης και ανάγκης, κάτω από την παρουσία του νοήματος του «Μονάρχη» όπως λέει άλλο ό Σολωμός.

2. Μ' αυτά έννοούμε: ό,τιδήποτε άγγίζει τον άνθρωπο χωρίς νά προέρχεται άπ' αυτόν τον ίδιο, από τον άνθρωπο θεωρούμενο σά φορέα μιας καθαρής ένεργητικότητας.

νωση, έρμαιο του χρόνου και της φθοράς, που ή μόνη της έλπίδα είναι να σβυστή, να αφανιστή μέσα σε μια παγκόσμια ύπαρξη, που θάναι ή δική της άνοπαρξία. Βέβαια, σί "Έλληνες ποτέ δέν αποτράβηξαν τό βλέμμα τους από τό ζοφερό θέαμα των «έφήμερων» όντων που στροβιλίζονται μες τό χρόνο σαν τά φύλλα του φθινοπώρου, σαν «σκιάς όνειρατα». Στόν 7ο αιώνα μάλιστα, όταν ή κοινωνική κρίση είχε φτάσει στό κατακόρυφο και ό διονυσιασμός είχε κατάκλύσει όλη την Έλλάδα, θά μπορούσε κανείς να φαντασθή ότι ό Έλληνισμός ήταν έτοιμος να βυθιστή σε κάποια άσπαιτική Θεοκρατούμενη βαρβαρότητα. Έκείνη την εποχή μέσα στη φοβερή έξαθλίωση, την άπυσύνθεση της άριστοκρατίας και τις πρώτες αθόρμητες και άνώριμες επαναστατικές κινήσεις του Δήμου, σά να φάνηκε ότι ή Έλλάδα θά ριχνόταν μες τό δίλημμα να χαθή μέσα σε μια άπάνθρωπη πολιτεία «στρατοπέδου» τύπου Σπάρτης ή μέσα σε μια νομιμοποιημένη διονυσιακή άναρχία, σαν κι αυτή που περιοδικά επαναλαμβανόμενη είναι φαινόμενο κοινό για όλους τους πρωτογόνους. Ποιά ήταν ή σωτήρια εκείνη δύναμη που προφύλαξε τον Έλληνισμό από τον κίνδυνο να έξαφανιστή μέσα σ' ένα κοινωνικά ξεπερασμένο στρατοκρατικό σχήμα ή μέσα στην άντιουμανιστική διονυσιακή μυστικοπάθεια; Και πως πραγματοποιήθηκε ιστορικά ή δύναμη αυτή; Η δύναμη αυτή, για την οποία θά μιλήσουμε, είναι άκριβώς ό Νόμος του κλασσικού πολιτισμού ή ελληνικώτερα, ό Δαίμων του. Παρατηρήστε τους άρχαίους κούρους πως βγαίνουν από την πέτρα, βαρείς άκόμα από ύλη και από προϊστορικό ύπνο, με σφιγμένες τις γροθιές, τό βλέμμα υγρό από δίψα ζωής και εκείνο τό αίνιγματικό χαμόγελο του όντος, που δέν έχει διαφοροποιηθή άκόμα από τον Κόσμο και σά φυτό χώνει τις ρίζες του και θρέφεται από τον Κόσμο. Προσέχτε αυτή την τέλεια χαρά της καθαρής άσυνειδησίας και την παντοδυναμία του άδιάφθορου άκόμα από κάθε είδους πολιτισμό ένστίκτου, που διαισθάνεται όμως τό πεπρωμένο του και την ιστορία που τό περιμένει. Παρατηρήστε όλη την έξέλιξη του άρχαίου κόσμου, πως βγαίνει μέσα από την πέτρα, πως χειραφετείται απ' αυτή τη σχεδόν αϊγυπτιακή άκνησία, πως αρχίζει να περπατά και βγάξει τδνα πόδι μπρός απ' τάλλο, πως τά χέρια του άποχτάν ζωή, ύψώνονται και όπλιζονται... λές και βλέπουμε μπροστά μας τά πρώτα βήματα του κλασσικού πολιτισμού. Λοιπόν άκριβώς μέσα από τό χαμόγελο των κούρων μπορούμε να δούμε όλη την Φιλοσοφία της Ιστορίας των Έλλήνων, αυτή την ιδέα της άπόλυτης θετικότητας της ύπαρξης, που άψηφάει τό θάνατο και βεβαιώνει τον έαυτό της μέσα στον άγώνα, εκεί όπου ή ζωή συνορεύει με τό θάνατο. Μπορούμε να δούμε στο έμβρυό της όλη την κλασσική

πίστη στην άξία της ύπαρξης και στη δημιουργικότητά της, στην άνθρώπινη ιστορία, δηλ. σ' αυτή τη δαιμονική δύναμη, που όπως την όρίζει άργότερα ό Πλάτων, επιτρέπει στον άνθρωπο να ξεπερνά τη σχετική και θνητή άτομικότητά του με τον Πολιτισμό και την ιστορία, «κινητή εικόνα της άθανασίας» και όχι με την Ινδική μέθοδο της προσκόλλησης στην Παράδοση ή με τη διονυσιακή μέθοδο της έξαφάνισης του άνθρώπου πίσω από τη μάσκα του Θεού.

Είναι τελείως χαρακτηριστικό τό ότι, εκτός από τον Παρμενίδη, τό στασιώτη του όλου (1), «αυτόν που άναστατώσε τό Σύμπαν άκίνητοποιώντας το», όλη ή Έλληνική Φιλοσοφία έξέφρασε την ίδια θετική και ένεργητική στάση άπέναντι στην ιστορία και τό Γίγνεσθαι. "Ας προσπαθήσουμε τώρα να κατανοήσουμε τη σημασία των «άφηρημένων» έννοιων, με τις όποιες ή φιλοσοφία έξέφρασε την κοσμοθεωρία και τη Φιλοσοφία της Ιστορίας του Έλληνισμού, επί παραδείγματι, ποιά είναι ή βαθύτερη σημασία της αντίθεσης άνάμεσα στο είναι και τό γίγνεσθαι αυτής της αντίθεσης που άποτελεί τη σπονδυλική στήλη της Έλληνικής Φιλοσοφίας; Ποιό είναι τό νόημα της αντίθεσης αυτής στο θείο (τό "Εν, τό Άπόλυτο, τό "Ον, τό αϊώνιο, τό «άει κατά ταύτά έχον») και τό άνθρώπινο (τό Σχετικό, τό Γινόμενο, τό διάφορο, τό έφήμερο) και ποιά είναι ή λύση, ή «κάθαρση» που έδωσε ό Έλληνισμός στην άγωνιώδη άξεπέραστη (π. χ. στις Ινδίες), αυτή αντίθεση; Γιατί ή αντίθεση αυτή δέν είναι μια άσαρκη, έγκεφαλική έννοια αλλά έκφράζει τη συνειδητή στάση ένός ολάκερου πολιτισμού πάνω στο πρόβλημα της άνθρώπινης σχετικότητας, δηλ. πάνω στο πρώτο θεμελιώδες πρόβλημα που θέτει και μ' ένα όποιοδήπονε (θετικό ή άρνητικό) τρόπο λύνει κάθε πολιτισμός. Στις Ινδίες π. χ. την όδυνηρή άπειροποικιλία και ρευστότητα του γίγνεσθαι δέν την είδαν παρά σαν γυμνό χάος, σαν άπατηλή φαινομενικότητα ή σαν πηγή θλίψης και άπογοήτεψης, δηλ. σαν κάτι άπόλυτα και άνεπανόρθωτα Κακό που προσπάθησαν να τό άπαρνηθούν με μια άυστηρή άσκητική και με μια άκόμα άυστηρότερη προσήλωση στον Τραντισιοναλισμό. Στην Αϊγυπτό πάλι, όπου τό αϊσθημα της άπειραντοσύνης του χρόνου είχε δημιουργήσει μια γεροντική περιφρόνηση της μηδαμινότητας και της σχετικότητας της άνθρώπινης ζωής, ή άπόλυτα καταφατική στάση του κλασσικού Έλληνα άπέναντι στη ζωή θά φαινόταν σαν μια παράξενη παιδαριωδία. «?Ω Έλληνες—είχε πη στο Σόλωνα ένας αϊγύπτιος Ιερέας—, άει παίδες έστε, γέρων δε Έλλην ούκ έστιν... «Νέοι έστι τας ψυχάς πάντες. Ούδεμίαν γάρ έν αύταις έχετε δι' άρχαίαν άκοήν παλαιάν δόξαν, ούδε μάθη-

(1) Πλάτων Θεαίτ. 181α

μα χρόνῳ πολιῶν οὐδέν». 1) Φυσικά μὲ τὰ παραπάνω ὁ Αἰγύπτιος ἱερέας δὲν ὑποστήριζε τὴ σπεγκλερική ἰδέα 2) ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἱστορική συνείδηση· ἀντίθετα, διαπίστωνε ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦταν ἀνίκανοὶ νὰ δοῦν sub specie aeternitatis τὴ σχετικότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Ὁ Herder λέει σχετικὰ: «Ἄν ἕνας ἀρχαῖος Αἰγύπτιος ἔμπαινε σὲ ἕνα Ἑλληνικὸ Μουσεῖο θὰ τρόμαζε, θὰ ξαφνίζοταν καὶ ἴσως στὸ τέλος γύριζε ἀλλοῦ μὲ περιφρόνηση. «Τὶ ἀνακάτωμα, θάλεγε, τί θράσος! Σιφομάχε! πόσον ὥρα θὰ ρίχνεσαι μπροστὰ; Καὶ σὺ νεανία! πόσον καιρὸ θ' ἀπλώνης τὸ χέρι στὸ στεφάνι; Καὶ σὺ Ἀφροδίτη! ὄλοένα θὰ βγαίνης ἀπὸ τὸ λουτρό; Καὶ σεῖς παλαιστὲς ἀκόμα δὲν νικήσατε; Πόσο ἀλλοιώτικα εἶμαστε ἐμεῖς! Ἐμεῖς παρασταίνομε μόνον ἐκεῖνο ποῦ διαρκεῖ αἰώνια, τὴ στάση τῆς ἡρεμίας καὶ τῆς ἱερῆς σιωπῆς»...

Ἀπέναντι στὶς θεμελιώδεις αὐτὲς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα στὴν ἡρεμία καὶ τὴν κίνηση, τὸ ὄν καὶ τὸ γινόμενον, τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πολλότητα, τὴν ταυτότητα καὶ τὴν ποικιλία, ὁ κλασσικὸς πολιτισμὸς ἀντέταξε σὰν σωτηρία σύνθεση τὴν ἰδέα τοῦ Δαίμονα—Μεταξύ. Πρῶτοι οἱ Ἕλληνες στὴν ἱστορία ἐνοιῶσαν πῶς ἡ ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ καὶ κίνηση, ποῦ χαρακτηρίζει τὴ ζωὴ, φαινομενικὰ μόνον εἶναι ἀπασθη καὶ φευγαλέα. Ὑστερα ἀπὸ τὸν 6ο αἰῶνα, ὅταν ἡ τάση πρὸς τὸ Νόμο καὶ τὸν Κανόνα, πρὸς ὅ,τι εἶναι γενικὸ καὶ ἀναγκαῖο, μὲ μιά λέξη πρὸς τὴν «ἰδέα», ποῦ μένει ἀτάραχη στὸ βάθος κάθε ἀλλαγῆς, γίνηκε τὸ θεμέλιο τῆς πολιτιστικῆς τους ζωῆς, μπόρεσε ὁ Ἕλληνας Καλλιτέχνης καὶ μόλις ἀντιμετώπισε στὴν πλαστικὴ του π. χ. τὸ πρόβλημα τῆς κίνησης δὲν περιορίστηκε στὴν ἀπλὴ μίμηση—κατὰ τὴν πλατωνικὴ ὀρολογία—τυχαίων, αὐθαιρέτων καὶ στιγμιαίων κινήσεων, ἀλλὰ κατόρθωσε νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν ἴδιον τὸν ρυθμὸν τους, τὸν ἐσωτερικὸ Νόμον τῆς λειτουργίας τους. Μόλις ἔθεσε τὸ πρόβλημα τοῦ γίνεσθαι στὴν τέχνη, μόλις δηλ. μπόρεσε νὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ὑποταγὴ στὸ θέμα τῆς ἀχρονης καὶ ἀναλλοίωτης θεϊκῆς μακαριότητος καὶ προσπάθησε νὰ ἐκφράσῃ αἰσθητικὰ μιὰν ἀνθρώπινη μορφή κατόρθωσε νὰ δώσῃ ἕνα ἀνθρώπο ἔχοντα γιὰ μοντέλο ὄχι τὸ ἀπλὸ ἐμπειρικὸ ἀτομικὸ ἀντικείμενο, ἀλλὰ τοὺς γενικοὺς ρυθμιστικοὺς κανόνες τῆς σωματικῆς κατασκευῆς καὶ κίνησης, τὴν «ἰδέα» τοῦ ἀνθρώπινου κορμοῦ καὶ τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς. Ἔτσι ἡ «ἰδέα» στὴν πλαστικὴ γί-

νεται ρυθμὸς, στὴ ζωὴ γίνεται μέτρο καὶ στὴν πολιτικὴ «Νόμος». Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Φιλοσοφία. Ξεπέρασαν τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ ἀναλλοίωτο ὄν καὶ στὸ διαφοροποιούμενο γίνεσθαι μὲ τὴν ἐννοια τοῦ Νόμου καὶ τῆς Ἐνότητος, ποῦ ἡ παρουσία τους δίνει νόημα καὶ ὑπαρξὴ στὸν κόσμον τῶν φαινομένων, μὲς τὸν ὁποῖο ζῆ ὁ ἄνθρωπος. Κανεῖς π. χ. δὲν τόνοιε περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο—τὸν κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφο τοῦ γίνεσθαι—τὴ σημασία τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ Νόμου σὰν πρωταρχικῶν καὶ σωτήριων κοσμικῶν, κοινωνικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων. Ὁ Πλάτων ἀφιερώνει μερικὲς ἀπὸ τίς καλύτερες σελίδες τοῦ Φαῖδωνα 3), γιὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴ θετικὴ συμμετοχὴ τοῦ αἰσθητοῦ στὴ διαδικασία τῆς γνώσης καὶ τονίζει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ φτάσουμε στὴν Ἰδέα παρὰ μόνον διὰ μέσου τοῦ αἰσθητοῦ· ὅταν δὲ ἕνας παρεξηγημένος πλατωνισμὸς καὶ ἐλαστικὲς ἐπιδράσεις ἐγέννησαν μὲς τὴν πλατωνικὴ Ἀκαδημία τὴν τάση τῶν «φίλων τῶν εἰδῶν» δηλ. τὴ θεωρία τῆς ἀπόλυτης «χωριστῆς» (χωρὶς) ὑπαρξῆς τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν φαινομένων, ὁ Πλάτων ἔσπευσε στὸν «Παρμενίδην», ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ γνήσιον Ἑλληνικὸ του ἔνστικτο, νὰ καταδείξῃ τί παραλογισμοὺς γεννοῦσε μίαν θεωρία, ποῦ καταδίκαζε τὸν κόσμον τῆς ἐμπειρίας στὸ ρόλο μιᾶς ἀπόλυτα ἀπατηλῆς καὶ ἀρνητικῆς φαινομενικότητος καὶ ποῦ ἀρνιόταν κάθε δυνατότητα ἐπαφῆς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορικῆς ὑπαρξῆς 4) μὲ τὴν κοσμικὴ αἰώνια πραγματικότητα 5). Ἡ Ἐνότητα καὶ ὁ Νόμος εἶναι αὐτὰ ποῦ «σώζουσι», δηλ. ποῦ διατηροῦν τὸ φαινομενικὸ καὶ τὸ ἀτομικὸ, δηλ. γενικὰ τὸ ὑποκείμενον στὴ γένεση καὶ τὴ φθορά. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασικὴ ἰδέα ποῦ διέπει ὅλη τὴν Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία ἀπὸ τὸν Ἡράκλειτο μέχρι τὸν Πλάτωνα. Ὁ Πλάτων μάλιστα (ποῦ ἡ ἀφελῆς δογματικὴ ἀποψη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ δῶθε τὸν εἶδε σὰν τὸν θεωρητικὸ τῆς «χωριστῆς», ἀπόλυτης Ἰδέας), μόλις ξεκαθάρισε ἀπὸ κάθε εἶδους δογματισμὸ τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον τῆς Ἰδεοκρατίας, ὑπέδειξε ρητὰ τὴ μέθοδον τῶν ἰδεῶν σὰν τὴν μέθοδον ἐκεῖνην ποῦ «σώζει τὰ φαινόμενα» 6) δηλ. ποῦ τοὺς δίνει ἐνότητα καὶ ὑπαρξὴ ὑπάγοντάς τα κάτω ἀπὸ τὸ Νόμον.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

1. Τίμ. 22β.
2. Spengler: *Le declin de l'Occident* 1, 28—29. Ἡ ἀποψη αὐτὴ τοῦ Spengler εἶναι τελείως ἀστήρικτη, ἰδίως μάλιστα ὅταν σκεφτοῦμε ὅτι ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Θουκυδίδης εἶναι οἱ πατέρες τῆς ἱστορίας.
3. Ἐν τῇ φύσει βλ. τὰ προαναφερθέντα χωρία τοῦ «Παρμεν.» καὶ τοῦ «Φαῖδωνα».
4. «Σώζειν τὰ φαινόμενα —» ἀποδίδοντι τὰ φαινόμενα — Θεόφραστος Diels *Vorleskz II*, 43, «τὰ φαινόμενα ἀποδοῦναι», Ἀριστοτέλης *Μετ. Τ. Φυσικά* 107 3β 36 107 4α 1.